వ్యాసం

◆ **నల్లూరి రుక్మిణి**

అవసరమైన సందర్భంలో లేకుండా పోయారు

బాలగోపాల్ చనిపోయిన దగ్గర నుండి ఆయన అభిమానులూ, ఆప్తులూ చాలా రాస్తున్నారు, మాట్లాడుకుంటున్నారు. అవి వింటూ చదువుతూ వుంటే "అంతటి మనిషిని పోగొట్టుకున్నామే" అని బాధయింది. అయితే నిన్న సాయంకాలం (గుంటూరు - 31-10-09) అబూజ్‌మడ్ అణిచివేతకు వ్యతిరేకంగా జరిగిన రౌండ్‌టేబుల్ సమావేశంలో మాత్రం ఇప్పుడు బాలగోపాల్ లేకపోయెనే! అవసరమయిన సందర్భంలో లేకుండా పోయాడేమిటీ అనిపించింది. ఇప్పుడు ఆయన అవసరం ఎంత వుంది. ఆయన లేని లోటు తీర్చడానికి ఒక్కరు లేరుగదా! అనిపిస్తే - ఆ వ్యథ మరింత ఎక్కువయింది.

చనిపోవటానికి ముందు బహుశా పది పదిహేను రోజులకు ముందనుకుంటాను. 'ఆ వేటను ఆపమని నినదాం' అనే టైటిల్‌తో ఆంధ్రజ్యోతిలో ఓ వ్యాసం రాశారాయన. ఆ వ్యాసంలో ఓ ప్రశ్న వేశారు. "ప్రజల పక్షాన ప్రజల ఆకాంక్షలను తీర్చడానికి పోరాడే వారివైపే న్యాయంవుండేమాట నిజమేగానీ ప్రజల క్షేమంకంటే తమ రాజకీయ లక్ష్యాన్ని ప్రధానంగా ఎంచినప్పుడు ఒక్కోసారి ప్రజలకు అన్యాయం కూడా జరుగుతుందనేది" ఆయన వాక్యాల అర్థం ఇదేనని నాకు గుర్తున్నంత వరకు అనుకుంటున్నాను.

ఈ మాట నిన్న సాయంత్రం ఆ సమావేశంలో కూర్చున్నంతసేపూ పదే పదే నా మనసులో తొలచసాగింది. 'అబూజ్‌మడ్'లో పరిణామాలు ఈ రకంగానే వుండబోతాయని ఎవరికైనా తెలిసిన విషయమే. ముఖ్యంగా ఎల్‌టిటిఈ అపజయం తరువాత ఈ అభిప్రాయం మరింత బలపడింది. పాలకవర్గాలు, బహుళజాతి కంపెనీలు వాళ్ల ప్రయోజనాలకు వ్యతిరేకంగా వుండే దేన్నీ మిగలనివ్వరన్నది సత్యం. సద్దాంహుస్సేన్ మార్క్సిజమూ చెప్పలేదు - సోషలిస్టు రాజ్యం కావాలనీ అనలేదు. పైగా అమెరికన్ పాలకులు పెంచి పోషించిన వాడు. అయినా 'ఇరాక్'ను విధ్వంసం చెయ్యందే అమెరికా వదిలిపెట్టలేదు. అలాంటిది ఆసియాలో అపారమైన సహజ సంపదలు వుండగా, వ్యూహాత్మకంగా నేపాల్, చైనా భూభాగంతో లింకుల్లో వున్న భారత్‌లో వామపక్ష సాయుధపోరాటాన్ని సహించుతారనుకోలేం.

కనక భవిష్యత్తులో ఈ పోరాటం ఏ మలుపు తిరు - అని ప్రశ్న వేసుకుంటే... మనం ఏం చెయ్యాల్సి వుంది? అన్న ప్రశ్న మనసులో పొడచూపింది. 1925 ప్రాంతాల్లో అల్లూరిగానీ, కొమరంభీంగానీ, బిర్సాముండాగానీ ఆదివాసీల స్వయం ప్రతిపత్తికోసం వలసపాలకులకు వ్యతిరేకంగా పోరాటం సాగిస్తున్నప్పుడు ఆ కాలంలో దేశవ్యాప్తంగా బ్రిటీష్ వ్యతిరేక పోరాటాలు తరతమ బేధాల్లో జరుగుతున్నాయి. అయినప్పటికీ పై ముగ్గురినీ ఆ గిరిజనుల ముందే కాల్చి చంపారు. ఆ జనాన్ని తీవ్ర ఇబ్బందులకు గురిచేశారు. ఆదివాసీ స్త్రీలను అత్యాచారం చేశారు. దేశంలో జరుగుతున్న ఆందోళనలను ఖాతరు చెయ్యనేలేదు. ఇదంతా చరిత్రే కావచ్చు. కానీ మనం ఆ గత చరిత్రను వర్తమానానికిగతి తార్కికంగా ఏట్లా అర్థం చేసున్నట్టూ? అని సందేహం కలిగింది.

ఆదివాసీల స్వయం ప్రతిపత్తినే సహించలేని వ్యవస్థ, రాజ్యాధికారాన్ని కూలదోసే.... తమ లాభాలకు అవరోధంగా వుండే విప్లవ పోరాటాలను ఎట్లా సహించగలదు? పైగా ఇప్పుడు బహుళజాతి సంస్థలు రాజకీయ వ్యవస్థను కంట్రోల్ చేసే స్థితిలో వున్నప్పుడు?

ఇక్కడే బాలగోపాల్ ప్రశ్నకు రిలవెన్స్ వుందనిపించింది. రాజకీయ లక్ష్యమా? ప్రజల క్షేమమా? ఈ ప్రశ్నకు ఎవరి చైతన్య స్థాయి బట్టి వాళ్ళం జవాబులు చెప్పుకోవచ్చుగానీ.... బాలగోపాల్ మాత్రం ప్రజల క్షేమానికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యతనిచ్చారు. అందుకే ఈ రోజు ఆయనే వుంటే 'అబూజ్‌మడ్' యుద్ధానికి వ్యతిరేకంగా కాలికి బలపం కట్టుకుని తిరిగి వుండేవారు గదా అనిపించింది. ఆ 'అబూజ్‌మడ్' గిరిజనులను తలచుకుంటుంటే మనసు ఖాళీగా అయిపోయింది. అబూజ్‌మడ్‌కు మద్దతుగా మేధావులెంతో మంది స్పందిస్తున్నారు. కానీ ఆ ప్రాంతాలకు వెళ్లి వాళ్ళ భుజం తట్టి, వారి మీద జరిగే అక్రమాలను, అన్యాయాలను ప్రపంచానికి చెపాలిగదా! భవిష్యత్తులో ఇట్లాంటి వాళ్లు ముందుకు రారా? అంటే తప్పకుండా వస్తారనేదే, నా జవాబు.... జన సామాన్యం నుండే పుట్టుకొస్తారు. అయితే ఈ అవసరమయిన సందర్భంలో ఓ ఓదార్పు లేకుండా పోయిందనే నా విచారం.

ఇక్కడే మనం మధ్యతరగతిని గురించి ఓ మాట అనుకోవాలనిపిస్తోంది. ఈ రోజు 'అబూడ్‌మడ్'కు మద్దతుగా బయట ప్రపంచంలో సానుకూల వుద్యమాలు లేకుండా ఎందుకు పోయాయి. . కనీసం భావ ప్రచారాన్నైనా ముమ్మరంగా చెయ్యలేక పోవడమేమిటి?... ఆ పోరాటంలో వున్న పరిమితితో పాటు మారిపోయిన మధ్యతరగతి కూడా కారణం కదా! ఒకప్పుడు చరిత్రలో ప్రగతిశీల పాత్ర పోషించిన మధ్యతరగతి గ్లోబలైజేషన్ తరవాత ఏమైపోయింది?సంస్కరణోద్యమ కాలం నుండి పురోగామి దృక్పథాన్ని వ్యక్తం చేసిన ఆ వర్గం ఈ రోజు మొత్తంగా పాలకవర్గం వైపు భావజాలాన్ని ఎట్లా మార్చుకుంది? దాని ఫలితం ఎలా వుద్యమం మీద వుంటుందో అంచనా వేసుకోవాలిగదా? అలా అయినప్పుడు మధ్యతరగతి మీద మన భావ ప్రచారాన్ని ఎందుకు కేంద్రీకరించలేకపోయాం. ఆ తరగతి విద్యా విధానంమీద, ఆర్థిక వనరుల మీద, జీవనశైలి మీద ఎందుకు విమర్శను ఎక్కుపెట్టలేదు? అసలు భావజాల రంగమైన విద్యా వ్యవస్థ మీద కాపలా ఎందుకు కాయలేదు?.... ఇవన్నీ ప్రశ్నలే. చాలా మంది అడిగేవే?

అయితే నేనిక్కడ ఇదెందుకు గుర్తు చేస్తున్నానంటే, ఈ ప్రశ్నలను తనకు తాను వేసుకుని వాటికి జవాబుగా బతికినవాడు బాలగోపాల్. ఇప్పటి మధ్యతరగతి బుద్ధిజీవులు అవకాశాలు ఆయన ముందుండే వాటిని ఖాతరు చెయ్యని వ్యక్తిత్వం ఆయనది. అందుకే ఆయన ? అవసరం చాలా వుందనిపిస్తోంది.బాలగోపాల్ చిన్ననాటి మిత్రుడు ఆంధ్రజ్యోతితో రాసిన 'నివాళి' చదివాను. నేననుకుంటున్న మాట ఎంత నిజం.... విదేశాల్లో వుద్యోగం ఇప్పిస్తానని ఆశపెట్టిన ప్రొఫెసర్‌ని తిరస్కరించిన వ్యక్తిత్వం ఆయనది! అంత చిన్ననాడే. ఆ ప్రొఫెసర్ పేరు తన థీసిస్ పేపర్లో పెట్టడానికి ఒప్పుకోలేరు. అంటే ఆయన జీవన విధానం ఎట్లా వుండాలో అప్పుడే నిర్ణయించుకున్నారు. నిజానికి అంత చిన్న వయసులో అట్లా నిజాయితీగా వుండాలను కున్నాడనుకుంటే అతనికి పూర్తిగా లౌకిక జీవితం మీద సమగ్రమైన అవలోకనం వుందనుకోవాలి. ఇట్లాంటి వాళ్ళకు కొందరికి మాత్రమే సాధ్యమయ్యే జీవన శైలి అది.

అయితే నిరాడంబరంగా బతికే వాళ్లు చాలా మందే వుండవచ్చు. కానీ అది నిర్వాపకం నుండో, నిస్తేజం నుండో కాక - సమగ్రమైన తాత్విక చింతన నుండి రావాలి. తను ఏ ప్రజల దగ్గరకు వెళ్ళాలనుకుంటున్నాడో వాళ్ళు 'తమవాడి'గా తనను భావించాలనుకున్నారు. అందుకే ఆ జనం కూడా ఆయన్ను తమ వాడనుకొన్నారు. ఆయన్ను గురించి అంతగా పట్టించుకున్నారు.

దాదాపు 1986-87దాకా మా ఇంటికి అప్పుడప్పుడూ వస్తుండేవాడు. ఆయన కిడ్నాప్ తర్వాత కూడా వచ్చారు. నేనప్పుడు పౌర హక్కుల సంఘంలో పనిచేస్తుండేదాన్ని. ఆయన వచ్చినప్పుడల్లా చొక్కా గుండీ పగిలి 'పిన్ను' పెట్టుకునో... పట్టీలు కుట్లు ఊడిపోయి వేళ్ళాడుతూనో వుండేవి. మాకు ఎన్నిసార్లు ఆ చొక్కా కుట్టిద్దామా? అనిపించేది. కానీ ఆయన్ను చొరవచేసి అడిగే వాళ్ళు ఎవరూ లేకపోయారు. అయితే ఇదేం పెద్ద గొప్ప విషయమా? అట్లా తన డ్రస్సు గురించీ, దేహం గురించీ పట్టించుకోకపోవడం - అనుకోవచ్చుగానీ -

నిజానికి అతనికి వాటి గురించి అనుకోవడానికి తీరిక లేనంతగా పనిలో మునిగిపోయారు. ప్రజల కోసమే బతకాలనుకున్నాడు. అంతే, అది తప్ప మరింకే లౌకిక విషయాలు అతన్ని కదల్చలేదు.

జీవితమంటే పోసుకోలు కబుర్లతో 'గిరీశా'ల్లాగా గడపాలనుకోలేదు. మీరిట్లాలేరేంటీ? అని ఒక్కర్ని కూడా 'వ్యక్తుల్ని' అడగలేదు. కానీ తను నమ్మిన విశ్వాసాలను ఎంతటి వారినైనా నిశితంగా, వ్యంగ్యంగా విమర్శించకుండా వుండనూ లేదు.

అయితే ఇక్కడ వసంతలక్ష్మి గురించి ఒక్క మాటైనా చెప్పుకోవాలి. బాలగోపాల్‌ను నిబద్దత ఎవరూ అతన్ని మార్చజాలరు. నిజమే గాని అతని అచంచల విశ్వాసాలను పక్కకు లాగే ప్రయత్నంగానీ, అతని విలువలను సడలించే సహజీవనంలోని సాన్నిహిత్యాన్నిగానీ ఒక్క సెకను కూడా వుపయోగించుకోని వ్యక్తిత్వం - చైతన్యం ఆమెది. తను నమ్మిన ప్రజాస్వామిక విలువలకు కట్టుబడి వుండే పట్టుదల ఆమెది. ఆమె జీవనశైలివేరైనప్పటికీ.... అది బాలగోపాల్ దినచర్యలకు ఎన్నటికీ ఆటంకం కలించకపోగా ఆయన నిరాటంకంగా పని చేసుకోవడానికి ఆమె ఎంతో దోహద పడింది.

ఇంకో చిన్న సంఘటన చెప్పాలనిపిస్తోంది. నేను ఎప్పుడూ మనసులో జ్ఞాపకం చేసుకునే విషయం.మృణాళిని రాసిన జ్ఞాపకాలు చదివాక రాయాలనిపించింది. నాకు గోరింటాకు చాలా యిష్టం. అప్పట్లో ఆకు కోసుకొని రుబ్బి మరీ పెట్టుకునేదాన్ని. ఆ రోజు ఆయన ఏదో పని మీద ఆ రాత్రి మా ఇంట్లో ఉండిపోయారెందుకో! నేను శ్రద్ధగా గోరింటాకు పెట్టుకుంటుంటే అట్లా చూశారు చాలాసార్లు. అంతా పాతచింతకాయ వ్యవహార మనుకుంటున్నా రేమిటోనని చాలా బిడియ పడిపోయాను. అయితే ఆయనేం మాట్లాడలేదు. పొద్దుటే లేవడం ఆయన అలవాటు. నేను హాల్లో మంచం వేసుకున్నాను. సియస్ఆర్, బాలగోపాల్ గదిలో పడుకున్నారు. అలవాటు ప్రకారం ఆయన లేచి లైటు వేసుకుని తన పని చూసుకోసాగారు. ఆ అలికిడికి నాకు మెలకువ వచ్చింది.అయితే లేవకుండా ఇంకా మంచం మీదే వున్నాను. ఆయన ఏదోరాసుకుంటూ కూడా తలతిప్పి 'గోరింటాకు బాగా పండిందా?' అన్నారు. నాకు ఎంత ఆశ్చర్యమేసిందో? ఆ మాటకు ఇక సంతోషం పట్టలేనట్టు గబగబా లేచి చేతులు కడిగేసుకుని ఆయనకు చూపించాను. ఇది నాకు ఎన్నాళ్ళో గుర్తుండిపోయింది.

నాకేమనిపిస్తుందంటే ఆయన నిరాడంబరంగా వుండాలనుకుంది జీవితం మీద ఆసక్తి లేకకాదు. లేదూ 'పోతే పోనీ' అన్న చందమూ కాదనుకుంటున్నాను. జీవితం మీద అపారమైన ఆసక్తి వుండబట్టే - జీవితం విలువ నిశితంగా తెలుసు కనకనే! అలా వున్నారు. అట్లా ఉండగలిగే ఇతరులను చూసి మనసులోనే సంతోష పడేవారు. ఏది జీవికకు అవసరం, ఏది కాదు అన్న స్పష్టత వుండబట్టే 'గోచిగుడ్డ కూడా నోచుకోని వాడి తరపున పోట్లాడటానికి' ఆర్భాటంగా బతికే వారితో కూడా కలిసి పని చేయించుకున్నారు.

ఆయన ముభావంగా వుండే మాట నిజమేగానీ... ఒకరిద్దరే వుంటే మాత్రం బాగానే మాట్లాడేవారు. 'కోశాంబి' గురించి ఆసక్తిగా అడిగేదాన్ని. నిజానికి నేనప్పుడు అడిగినవన్నీ ప్రాథమిక విషయాలేనని నాకిప్పుడనిపిస్తుంది గానీ.... అయితే ఆ ప్రశ్నలడిగిన నన్ను 'ఏమిటో' అన్నట్లు చూసిన గుర్తు కూడా లేదు. అందుకే ఆయన్ను చనువుగా అడగగలిగే దాన్ననుకుంటా. నిజానికి ఆయనకు కార్యకర్తలంటే ఎంత గౌరవమంటే - మాలాంటి వారి పట్ల ఆయన చూపించిన గౌరవం 'పని' నుండి వచ్చిందే. ఇది ఆయనకు దగ్గరగా వుండే వారందరికీ తెలిసిన విషయమే. అందుకే ఏ వూరు వెళ్ళినా - ఆ సంస్థలో పనిచేస్తున్న కార్యకర్తల ఇంటికే పోయేవారు. ఆ వూళ్ళో ఎంత గొప్ప స్నేహితులున్నా సరే.

నేను పౌరహక్కుల సంఘంలో పని చేయడం మానివేశాకనే 'లా' చేశాను. ఆ తరువాత 96 ప్రాంతాలనుకుంటా మదనపల్లి హార్స్‌లీ హిల్స్‌లో 'లాయర్ల'కు క్లాసులు పెట్టారు. ఆ క్లాసులకు నన్నూ పిలిస్తే వెళ్ళి మూడు రోజులూ వున్నాను. అక్కడే ఆయన పెద్ద చెల్లెలు 'మాధవి'ని కలిశాను. అప్పుడు మళ్ళీ సంస్థలో చేరమని అడిగారాయన! చేరాలని నాకూ వుండేదిగానీ! కానీ స్థానికంగా వుండే పరిస్థితుల వల్ల తటపటాయిస్తూ వుండగానే సంస్థలో ప్రైవేట్ హింస మీద చర్చలు ప్రారంభమయ్యాయి. ఆ హడావిడిలో నా చేరిక అలా ఆగిపోయింది. ఎక్కడైనా ఆయన విలక్షణత ఎంత ప్రస్ఫుటంగా కనిపించేదంటే, ఆ కొండమీదకు ఎప్పుడోగానీ బస్సురాదు కిందికి పోవడానికి. ఆ హార్స్‌లీ హిల్స్ మీద గుడికి ఆరోజు బాగా భక్తులు వచ్చారు. బస్సు ఎక్కడం కష్టమనిపించింది. దానితో ఆయన వెంటనే కిందికి నడుద్దామని (దాదాపు ఎనిమిది మైళ్ళనుకుంటా) మరో మాటకు తావు లేకుండా చక చకా దిగడం ప్రారంభించారు. అప్పుడు ఆయనతోపాటు మరి కొంతమందీ కారుదిగారు. మేం బస్సు వచ్చేదాకా ఆగి - ఎక్కి కిందికి వచ్చేటప్పటికి - వాళ్ళు కిందకు దిగనే దిగిపోయారు. అట్లా ఏది చెయ్యాలనుకుంటే అది చెయ్యడమే.... నిజానికి మేం కిందికి దిగుదామని, వద్దనీ చర్చించుకుంటుంటే - అక్కడ జనం 'అయ్యో' అడవి దారిలో 'చిరుతపులి' వుంది అని భయపెట్టారు కూడా.

అంతగా ప్రాణం కూడా లెక్క లేనట్టుండే మనిషి... సంస్థ విషయంలో ఎంతో చిన్న వినిపించే విషయాలు కూడా చాలా శ్రద్ధగా పట్టించుకుంటారనిపిస్తుంది. 'చింతపల్లి' గిరిజన గూడేలను తగలబెట్టినప్పుడు గిరిజనులంతా నిరాశ్రయులయ్యారు. కావాలని తగలబెట్టింది పోలీసులే గనక ప్రభుత్వం పట్టించుకోదుగదా! కనక ఆ గిరిజనులకు సహాయం చెయ్యాలనుకున్నారు. దానితో కె.వి.ఆర్, బాలగోపాల్, (ఇంకెవరున్నారో నాకు తెలియదు) కొంత డబ్బు తెలిసినవాళ్ల దగ్గర సేకరించి... వాళ్ళకు ఇచ్చారు. ఆ వివరాలు నాకు తెలియవు. ఆ సందర్భంగా ఆయన ఓ ఫోను చేస్తే సరిపోయేదానికి.... ఆయన స్వయంగా మా ఇంటికి వచ్చి... రేపు ఈ డబ్బు మీద వివరం చెప్పాల్సి వస్తే మీపేరు చెబుదామనుకుంటున్నాం అన్నారు. దీనికి మీరు రావాలా? ఫోను చేస్తే సరిపోదా? అన్నాను. ఆయన నవ్వాడంతే, నిజానికి ఆ డబ్బు చిన్న మొత్తమే. అప్పట్లో ఇప్పటిలాగా డబ్బు ఎక్కడ పుట్టేదీ! (ఇప్పుడంటే మనుషుల దగ్గర వద్దంటే డబ్బు వుండి - దయాగుణం వాగుల్లో ప్రవహిస్తోందిగానీ) ఎంత మందినో చెయ్యి చాస్తే గానీ పదివేలు వసూలయ్యేవి కావు. అయినా సరే! కొద్ది మొత్తమైనా సరే లెక్క సరిగా వుండాలనేదే! ఆయన దృష్టి. ఆయన ఖర్చు పెట్టిన ప్రతిపైసాకు లెక్కలు చూపించే నిజాయితీపరుడు. అది ఆయన న్యాయవాద వృత్తిలోనూ నిరూపితమైంది. కేసు గెలవలేకపోతే వారి డబ్బు వారికి తిరిగి ఇచ్చే ఏకైక వ్యక్తి ఆయన. ఇప్పటి కోర్టులూ, లాయర్లనూ చూశాక ఇటువంటి వారు అద్భుతంగానే అనిపిస్తారు మరి.

అప్పట్లో అనేకసార్లు కారంచేడు, మాచర్ల ధనలక్ష్మి కేసు, ఫిలిప్స్ లాకప్‌డెత్ - అమరావతిలో స్త్రీలను బజార్లో చీరలు లాగివేసిన ఘటన వంటి అనేక కేసుల్లో ఆయనతో కలిసి పనిచేశాం. ఇట్లా చెప్పుకుంటూ పోతే ఇలాంటి సంఘటన ఎన్నో గుర్తుకొస్తాయి అందరికీ. అయితే వాటివల్ల ఆయన పని చేసిన పౌరహక్కుల సంఘంలో వచ్చిన మార్పులేమిటో? అవి సంస్థకు ఎట్లా దోహదపడ్డాయని చెప్పుకోవడం నిజంగా సమాజానికి వుపయోగపడే విషయాలు.

బాలగోపాల్ పౌరహక్కుల రంగంలో పని ప్రారంభించిన కొద్ది రోజుల్లోనే... పౌరహక్కుల సంఘం అంటే ఎన్‌కౌంటర్లను ఖండించడమొక్కటే కాదు అని సంస్థ పరిధిని పెంచే ప్రయత్నం చేశారు. లాకప్ డెత్‌లు, కుల సమస్య, స్త్రీల సమస్యల మీద అన్ని ఆధిపత్యాలకు వ్యతిరేకంగా విస్తృతంగా పనిచేసి సంస్థకు విశాల దృక్పథాన్ని తెచ్చింది మాత్రం ఆయన కృషే.

నిజానికి పోలీసుల దగ్గరకు వెళ్ళి ధైర్యంగా అడిగే ఒరవడి ఆయన్నుండి నేర్చుకున్నదేనని చెప్పాలి. ఆ అనుభవంతో తరవాతి కాలంలో 'మహిళా సంఘం'లో పని చేసినపుడు - అవసరమయినప్పుడు పోలీసులతో ఘర్షణ పడటానికి కూడా వెను తీసే వారం కాదు. ఎస్.పి. ఆఫీసు - అది హక్కుల సంఘం ఇచ్చిన ఒరవడే.

బాలగోపాల్ ఆధ్వర్యంలో - ఎన్‌కౌంటర్లేనా? అత్యాచారాలేనా! కుల సమస్యలేనా! ఎన్నటికి ఎంక్వయిరీ కమిటీలు, డిమాండ్ చేసి వేయించగలిగారో! ఆయన రాసినవి కాక ఈ పాతికళ్ళుగా తిరిగి, నిజనిర్ధారణ చేసిన సంఘటనలు రాయాల్సి వస్తే ప్రతి ఏటా ఓ పుస్తకం రాయొచ్చు. అంతగా ఆయన ఆచరించారు. చెప్పే దానికి, చేసే దానికి తేడా లేకుండా బతికారు.

ఇంతగా ఆయన్ను పొగొడుతున్నారు. ఆయనేం నిర్విమర్శకుడా? అనొచ్చు. నిజమే ఉద్యమం మీద ఆయన సంధించిన ప్రశ్నలు చిన్నవేంకాదు. పైగా ఆయనకున్న ఇమేజ్ వల్ల ఆయన చేసిన విమర్శలకు మధ్యతరగతిలో ఆమోదం కనబడింది. ఆ మేరకు ఉద్యమం మీద విమర్శలూ వచ్చాయి. అది కొంత నష్టాన్ని కలిగించింది. అయితే ఉద్యమం ఆ నష్టాన్ని పూరించుకోగలిగేది దాని ఆచరణ ద్వారా మాత్రమే.

మార్క్సిజంలో ఖాళీలున్నాయని 'రాగో' ముందుమాటలో రాశారుగానీ - అయితే ఆయనకు అటువంటి ఆలోచనలు అప్పటికప్పుడు రాలేదని భావిస్తున్నాను. నేను మొదటి సారి 1984లో చిత్తూరు అనుకుంటాను. మార్క్సిజం మీద క్లాసుల్లో ఆయన ఉపన్యాసం విన్నాను. (అప్పటికి త్రిపురనేని విరసంలో వున్నారు) ఆ సందర్భంగా 'మార్క్సిజం కూడా మార్పుకు గురవుతుంది. అలా కాకపోతే అది మార్క్సిజమే కాదు. అది ఫిలాసఫీ విరుద్ధం' అన్నారు. అప్పటికే మార్క్సిస్టు ఫిలాసఫీని యథాతథంగా ఆమోదించనక్కర లేదన్నది ఆయన అవగాహనలోకి వచ్చిందని - నేను అర్థం చేసుకున్నాను. మార్క్సిజం మీద కొంత లోతైన ఆలోచన వుందని, మార్క్స్ చెప్పిందే తుది ఫిలాసఫీ కాదని ఆయన నమ్ముతున్నట్లుగా నా కనిపించేది.

ఈ నా ఆలోచనకు మరోసారి కూడా రుజువు కనిపించినట్లయింది. 1987లో విరసం నిర్వహణలో కావలి దగ్గర ఆలూరులో కోశాంబి మీద రెండు రోజులు క్లాసు చెప్పారు. అప్పటికి 'కోశాంబి పరిచయం' వచ్చిందో రాలేదో గుర్తులేదు. ఆ క్లాసుల్లో చాలా చర్చ జరిగింది. కొంత హీటెడ్‌గా జరిగిందని నా గుర్తు. ఆ చర్చల్లోగానీ, ఆ తరవాతగానీ భారతీయ చరిత్ర ఆధారంగా మార్క్సిజాన్ని బేరీజు వేసుకున్నారా? అనిపించేది. ఎందుకంటే 'మన సమాజానికి విలీనం చేసుకునే సంస్కృతి ఎక్కువని - ఒక దాని పక్కనే మరో సమాజపు అస్తిత్వం కొనసాగుతూనే వుంటుందని' - డి.డి.కోశాంబి నిర్ధారణ మీద ఆయనకు విశ్వాసం ఎప్పుడు కలిగిందో - అప్పటి నుండే 'పూర్తి సోషలిస్టు పరివర్తన' మీద ఆయనకు వచ్చిందేమోనని నేను ఇన్నాళ్లుగా అనుకుంటూ వున్నాను. నాకు ఫిలాసఫీ మీద అంత అవగాహన లేకపోవడం వల్ల కూడా ఈ మాట అనుకున్నానేమో అయితే ఏ మార్పులయినా, సంచలనం కోసం కాక ఆయన నమ్మి మరీ చెప్పాడు, ఆచరించి చూపాడు. వీసమెత్తుపని చెయ్యకుండా వీరోచిత ప్రకటనలు చెయ్యలేదు. అందుకే సమాజపు ఆమోదం పొందారు. ఎంత గంభీరంగా ప్రకటనలు, ఉపన్యాసాలు చేసినా శత్రువుకు చిటుక్కుమని కూడా అనదు. వాడికి అట్లాంటివారి వల్ల నష్టమేమీ లేదు. ఆచరణకు దిగినప్పుడే వాడికి శివాలెత్తేది. అదిగో ఆ శివాలెత్తించే పనులే అందరికంటే ముందుండి చేశారు బాలగోపాల్. అందుకే జనం ఆయన్ను గురించి ఇంతగా ఆక్రోశించడం.

ఇట్లాంటి తలపోతలు ఎన్నైనా చెప్పుకోవచ్చు. నా కంటే ఎక్కువ కాలం బాలగోపాల్‌తో కలిసి పనిచేసిన వాళ్ళు మరెన్నో చెప్పగలరు.

చివరగా - ఆ సారి ఎందుకో చాలా ఏళ్ళ తరవాతే కలిసినట్టు గుర్తు. ఆ మధ్య గుంటూరులో ఏదో మీటింగు వుంటే వెళ్ళాను. నా నవల చదివారా? అని అడిగితే! చూడలేదు - అని; మీ దగ్గరుంటే కాపీ యివ్వమని అడిగితే ఆ రోజు సాయంత్రం నవల తీసికెళ్ళి యిచ్చాను. చదివి, ఈసారి కలిసినపుడు తప్పకుండా చెప్తానన్నారు. నేను ఆయన ఏదో రోజు కలుస్తాడని - ఆ కలిసే రోజు కోసం ఎప్పటి నుండో ఎదురు చూస్తూ వున్నాను.

పౌర హక్కుల సంఘంలో ఉన్నా, ఆ సంఘంలో లేకపోయినా మీటింగుల ఏర్పడ్డక వెళ్ళేదాన్ని. అట్లా కరీంనగర్ కూడా వెళ్ళాను. హెచ్.ఆర్.ఎఫ్ చీలాక కూడా మా వూళ్ళో జరిగే మీటింగులకు వెళ్ళాను. ఆ తరువాత మా వూళ్లో ఆయనతో జరిగిన మీటింగులే తక్కువ. లోకల్‌గా హెచ్.ఆర్.ఎఫ్‌కి కార్యకర్తలు లేకపోయారు.

ఆయన ఎన్ని రోజులకు కలిసినా, ఎన్నాళ్ళకు కలిసినా... తప్పనిసరిగా మాట్లాడే వారు. ఒక్కోసారి నేను దూరంగా వుండిపోయినా, ఆయనే తప్పక దగ్గరకు వచ్చి పలకరించేవారు. ఆ స్నేహార్ద్రత మా మధ్య ఎప్పుడూ చెదరలేదు. చివరిసారి కలిసినపుడు ఆయన్ను ఈసారి ఛత్తీస్‌ఘడ్ వెళ్ళే పని వుంటే మాత్రం నన్ను పిలవండి - నాకు ఆసక్తిగా వుంది! అన్నాను. 'ఛత్తీస్‌ఘడ్' పర్యటన అక్కడ పరిస్థితి గురించి చెప్పారాయన.

సాల్వాజుడుం వల్ల అక్కడికి పోవడానికే ఇబ్బందిగా వుందని కూడా అన్నారు. పీస్ కమిటి ప్రయత్నాలూ జరుగుతున్నాయన్నారు. ఇట్లా బాలగోపాల్‌ని ఛత్తీస్‌ఘడ్ వెళ్ళడం గురించి అడిగానని ఒకరిద్దరు మిత్రులతో కూడా అని వున్నాను, వెళ్తాననే ఉత్సాహంతో నిజానికి 'అబూజ్‌మడ్' వివరాలు వింటూ ఆయన అక్కడికి తప్పక వెళ్ళతారు.... అడుగుదాం - నేనూ వస్తానని అని ఎదురు చూస్తూ వున్నాను.

ఇక 'నర్రెంక చెట్టు కింద' నవల మీద ఆయన అభిప్రాయం కోసం - ఛత్తీస్‌ఘడ్ వెళ్ళాలన్న కోరికతోనూ ఎదురు చూడక్కరలేదు. ఆయనతో కలసి ప్రయాణం చేసే అవకాశం అందరికీ రావాలి గదా! ❖

స్వీకారం

1. **మానధనులు (నవల)**
   రచన : హోవర్డ్ ఫాస్ట్
   తెలుగు : రమణా రెడ్డి, వెల : రూ. 80/-
2. **సోషలిజం (ప్రథమ పాఠాలు)**
   రచన : లియో హ్యూబర్ మన్, సిబిల్. హెచ్. ఎమ్.
   తెలుగు : వి.వి.లు వెల : 25/-
3. **అజ్ఞాత వీరుడు**
   రచన : మిస్త్రి స్లావస్కీ
   తెలుగు : శ్రీనివాస చక్రవర్తి వెల : 100/-

పై మూడు పునర్ముద్రణ తరిమెల నాగిరెడ్డి మెమోరియల్ ట్రస్ట్
ప్రతులకు : మైత్రీ బుక్ హౌస్, విజయవాడ.

4. **సమైక్య శాపం**
   వడ్డెబోయిన శ్రీనివాస్ దీర్ఘ కవిత
   వరంగల్ రచయితల ఐక్యవేదిక వెల : రూ. 5/-
   ప్రతులకు : మెట్టు రవీందర్,
   1-386/3, చాణక్యపురి, భీమారం, హనుమకొండ, వరంగల్ జిల్లా
5. **మహా ప్రస్థానం నుండి మరో ప్రస్థానం దాకా**
   రచన : వి. చెంచయ్య వెల : రూ.15/-
6. **తెలుగు సాహిత్యంలో భక్తి ఉద్యమం**
   రచన : వి. చెంచయ్య వెల : రూ.10/-
   పై రెండూ విరసం నెల్లూరు యూనిట్ ప్రచురణ
   ప్రతులకు : సాహితీనిలయము
   10-40-15ఎ/1,
   జనతా పేట నార్త్, కావలి, నెల్లూరు జిల్లా.